

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
Facultatea de Istorie • Centrul de Studii Clasice și Creștine

Nr. 20-2/2025

CLASSICA & CHRISTIANA

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

Classica et Christiana

Revista Centrului de Studii Clasice și Creștine

Fondator: Nelu ZUGRAVU

20/2, 2025

Classica et Christiana

Periodico del Centro di Studi Classici e Cristiani

Fondatore: Nelu ZUGRAVU

20/2, 2025

ISSN: 1842 – 3043
e-ISSN: 2393 – 2961

Comitetul științific / Comitato scientifico

Moisés ANTIQUEIRA (Universidade Estadual do Oeste do Paraná)
Sabine ARMANI (Université Paris 13-CRESC - PRES Paris Cité Sorbonne)
Immacolata AULISA (Università di Bari Aldo Moro)
Andrea BALBO (Università degli Studi di Torino)
Antonella BRUZZONE (Università degli Studi di Sassari)
Livia BUZOIANU (Muzeul Național de Istorie și Arheologie Constanța)
Claudio César CALABRESE (Universidad Panamericana - Campus Aguascalientes)
Dan DANA (Centre National de la Recherche Scientifique/HiSoMA (UMR 5189), Lyon)
Beatrice GIROTTI (Alma Mater Studiorum - Università di Bologna)
Maria Pilar GONZÁLEZ-CONDE PUENTE (Universidad de Alicante)
Attila JAKAB (Civitas Europica Centralis, Budapest)
Fred W. JENKINS (University of Dayton)
Domenico LASSANDRO (Università di Bari Aldo Moro)
Carmela LAUDANI (Università della Calabria)
Patrizia MASCOLI (Università di Bari Aldo Moro)
Dominic MOREAU (Université de Lille)
Sorin NEMETI (Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca)
Evalda PACI (Centro di Studi di Albanologia, Tirana)
Vladimir P. PETROVIĆ (Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade)
Luigi PIACENTE (Università di Bari Aldo Moro)
Sanja PILIPOVIĆ (Institute of Archaeology, Belgrade)
Mihai POPESCU (C.N.R.S. - ANHIMA, Paris)
Julijana VISOČNIK (Archdiocesan Archives of Ljubljana)
Heather WHITE (Classics Research Centre, London)

Comitetul de redacție / Comitato di redazione

Claudia TĂRNĂUCEANU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)
Nelu ZUGRAVU, director al Centrului de Studii Clasice și Creștine
al Facultății de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
(*director responsabil / direttore responsabile*)

Correspondența / Corrispondenza:

Prof. univ. dr. Nelu ZUGRAVU
Facultatea de Istorie, Centrul de Studii Clasice și Creștine
Bd. Carol I, nr. 11, 700506 - Iași, România
Tel. ++40 232 201634 / Fax ++40 232 201156
e-mail: nelu@uaic.ro

Toate contribuțiile sunt supuse unei duble analize anonime (*double-blind peer review*), efectuate de specialiști români și străini.

All contributions are subject to a double anonymous analysis (*double blind peer review*), carried out by Romanian and foreign specialists.

La redazione sottopone preliminarmente tutti i contributi pervenuti a un procedimento di doppia lettura anonima (*double-blind peer review*) affidato a specialisti romeni e stranieri.

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” din IAȘI
FACULTATEA DE ISTORIE
CENTRUL DE STUDII CLASICE ȘI CREȘTINE

Classica et Christiana

**20/2
2025**

**Actele colocviului internațional *Receptarea Romei și a
Imperiului Roman în cultura română contemporană*
(Iași, 14-16 noiembrie 2024)**

editate de

Nelu ZUGRAVU și Ionuț NISTOR

Tehnoredactor: Nelu ZUGRAVU

ISSN: 1842 – 3043
e-ISSN: 2393 – 2961

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
700511 - Iași, tel./fax ++ 40 0232 314947

SUMAR / INDICE / CONTENTS

SIGLE ȘI ABREVIERI – SIGLE E ABBREVIAZIONI / 9

Actele colocviului internațional *Receptarea Romei și a Imperiului Roman în cultura română contemporană*

(Iași, 14-16 noiembrie 2024)

Programul colocviului [The colloquium program] / 11

Florica BOHÎLȚEA-MIHUȚ, Vestigii romane pe mărcile poștale românești din perioada regimului comunist [Roman antiquities on Romanian postage stamps during the Communist regime] / 17

Roxana-Gabriela CURCĂ, Epigraphic Latin in Romanian studies in post-war period / 43

Dan DANA, Un alt latinism interbelic: urmașii francofoni ai Romei [Another interwar Latinism: French-speaking descendants of Rome] / 53

Gabriela E. DIMA, Roma antică în percepția lui Liviu Rebreanu [Ancient Rome as seen by Liviu Rebreanu] / 85

Theodor GEORGESCU, Imaginea Romei în cultura română prin ochii autorilor de limbă greacă veche [The image of Rome in Romanian culture through the eyes of ancient Greek writers] / 97

Marian I. HARIUC, „Și în România se lucrează în vederea sărbătoririi lui Ovidiu”. Bimilenarul nașterii lui Publius Ovidius Naso (1957-1958) [In Romania, Work is also being done in Preparation for the “Celebration of Ovid”: The Bimillenary of the Birth of Publius Ovidius Naso (1957-1958)] / 111

Emanuela ILIE, “Amo, amas, amat...” (1943) de V. Beneș: o distopie totalitară curajoasă, cu un roman și mulți (alți) barbari [“Amo, amas, amat...” (1943) by V. Beneș: a courageous totalitarian dystopia, with a Roman and lots of (other) barbarians] / 131

Gheorghe IUTIȘ, Istoria Romei în manualele școlare din perioada 1920-1948 [The history of Rome in school textbooks from the period 1920-1948] / 149

Sorin NEMETI, Școala de arheologie de la Cluj și studiul religiei romane din Dacia [The archaeology School from Cluj and the study of Roman religion in Dacia] / 159

Ionuț NISTOR, Italian language and civilization at the University of Iași in the first half of the 20th century / 171

Adriana PANAINTE, Provincia Moesia Inferior în istoriografia românească de la Vasile Pârvan la tratatul de *Istoria Românilor* (2001) [The province of Moesia Inferior in Romanian historiography from Vasile Pârvan to the *History of the Romanians* (2001)] / 181

Bogdan POPA, Despre trecutul unui cuvânt. „Daciada”, de la titlu de epopee la competiție sportivă [On the past of a word. “Daciada”, from epos title to sports competition] / 207

Nelu ZUGRAVU, Claudia TĂRNĂUCEANU, Ediții din autorii latini în perioada comunistă – exigențe profesionale, concesiile ideologice [The editions of Latin authors during the Communist period – professional requirements, ideological concessions] / 217

STUDII – STUDI /

Immacolata AULISA, Antichi itinerari di pellegrinaggio al Santuario di San Michele sul Gargano [Ancient pilgrimage routes to the Sanctuary of Saint Michael on the Gargano] / 257

Francesco BOTTI, L'immagine dei Visigoti nella *Cronaca* di Idazio [The description of the Visigoths in the *Chronicle* of Hydatius] / 291

Antonella BRUZZONE, Un capitolo di storia degli studi del Novecento sulla poesia bucolica greca e latina [A chapter of the history of twentieth-century studies on Greek and Latin bucolic poetry] / 309

- Maria Carolina CAMPONE, *Mare undique et undique caelum*: il *topos* del viaggio in mare nell'epistola 49 di Paolino di Nola [*Mare undique et undique caelum*: the *topos* of the sea voyage in Paulinus of Nola's Epistle 49] / 325
- Dalila D'ALFONSO, *Ut iugum continet sirpiculos*: a proposito di 'sirpi' e transumanza in Varro *rust.* 2,2,9 [*Ut iugum continet sirpiculos*: on 'sirpi' and transhumance in Varro *rust.* 2.2.9] / 347
- Beatrice GIROTTI, Pratiche di discredito dalla storiografia pagana del IV secolo d.C.: *muliebritas* vs. *virilitas* nelle rappresentazioni di potere [Practices of discredit in 4th century AD pagan historiography: *muliebritas* vs. *virilitas* in representations of power] / 365
- Alessandro LAGIOIA, "*O misera domus Herculea*": un contributo inedito alla fortuna umanistica del mito di Ercole [*O misera domus Herculea*": an unpublished contribution to the humanistic reception of the myth of Hercules] / 385
- Carmela LAUDANI, Del buon uso della lira: Ermes (Hom. 4) e Teutra (Sil. 11, 288-482) [The good use of the lyre: Hermes (Hom. 4) and Teuthras (Sil. 11, 288-482)] / 421
- Patrizia MASCOLI, Aldelmo di Malmesbury epistolografo [Aldhelm of Malmesbury, epistolographer] / 431
- Manuela MONGARDI, Nuove forme di rappresentazione delle *Augustae* nel III secolo d.C.: il caso dei miliari [New forms of representation of the *Augustae* in the third century AD: the case of milestones] / 443
- Roberto MONTEFINESE, Between sword and cross: the christianization of Roman military culture from persecution to symbolic transformation / 467
- Fabrizio PETORELLA, *Quia non, sicut videt homo, videt deus*. Cecità e guarigione nella *Vita di Severino* di Eugippio [*Quia non, sicut videt homo, videt deus*. Blindness and healing in Eugippius' *Life of Severinus*] / 489

Vladimir P. PETROVIĆ, A new votive Roman inscription from Rogatica dedicated to Liber Pater (East Dalmatia) / 509

Daniela SCARDIA, *Audacter facio*: il confronto tra santi nell'*Hom. 6 in Is. 1-2* di Origene [*Audacter facio*: The comparison between saints in Origen's *Homily 6 on Isaiah 1-2*] / 517

Enrico SIMONETTI, *Lacrimae sua verba sequuntur*: Pathos elegiaco e reticenza emotiva nell'*Eroide* di Ipermestra [*Lacrimae sua verba sequuntur*: Elegiac pathos and emotional reticence in the *Herois* of Hypermnestra] / 551

CRONICA – CRONACA / 567

PUBLICAȚII – PUBBLICAZIONI / 571

SIGLE ȘI ABREVIERI / SIGLE E ABBREVIAZIONI*

<i>ActaMN</i>	<i>Acta Musei Napocensis</i> , Cluj-Napoca.
<i>AIIAI</i>	<i>Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”</i> , Iași.
<i>AISC</i>	<i>Anuarul Institutului de Studii Clasice</i> , Cluj.
<i>ANRW</i>	<i>Ausstieg und Niedergang der römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung</i> , Berlin-New York.
<i>AȘUI.Istorie</i>	<i>Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași</i> , S.N., Istorie.
<i>BSAS</i>	<i>Bulletin de la Société archéologique de Sousse</i> , 1903-
<i>CCSL</i>	<i>Corpus Christianorum. Series Latina</i> , Turnhout, 1953 sqq.
<i>CSEL</i>	<i>Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum</i> , Vienna-Leipzig, 1860 sqq.
<i>DACL</i>	<i>Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie</i>
<i>EDR</i>	<i>Epigraphic Database Rome</i> .
<i>GCS</i>	<i>Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten (drei) Jahrhunderte</i> , Leipzig-Berlin.
<i>PCBE</i>	<i>Prosopographie chrétienne du Bas-Empire</i> , éd. par A. Mandouze et al., 4 voll., Paris-Rome 1982-2013.
<i>PIR</i>	<i>Prosopographia Imperii Romani. Saec. I.II.III</i> .
<i>PL</i>	<i>Patrologia Latina</i> .
<i>RRMAM</i>	D. French, <i>Roman Roads and Milestones of Asia Minor</i> , Vol. III, British Institute at Ankara, 2012-2016.
<i>SAI</i>	<i>Studii și Articole de Istorie</i> , București.
<i>SC</i>	<i>Sources Chrésiennes</i> , Paris-Lyon.
<i>SCIVA</i>	<i>Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie</i> , București.
<i>TD</i>	<i>Thraco-Dacica</i> , București.
<i>ThLL</i>	<i>Thesaurus linguae Latinae</i> .

* Cu excepția celor din *L'Année Philologique* și *L'Année Épigraphique* / Escluse quelle segnalate da *L'Année Philologique* e *L'Année Épigraphique*.

UNIVERSITATEA
„ALEXANDRU IOAN CUZA”
din IAȘI

FACULTATEA de
ISTORIE

Primăria
Municipiului
Iași

CSCC
CENTRUL DE STUDII CLASICE ȘI CREȘTINE

COLOCVIUL INTERNAȚIONAL
Receptarea Romei și a Imperiului Roman
în cultura română contemporană

ORGANIZATORI

PROF. UNIV. DR. NELU ZUGRAVU

CONF. UNIV. DR. IONUT NISTOR

Iași, 14-16 noiembrie 2024

Sala H1 (Corp H) / Facultatea de Istorie

**PROIECT FINANȚAT DE PRIMĂRIA MUNICIPIULUI IAȘI PRIN
H.C.L. NR. 61/28.02.2024**

PROGRAM**Joi, 14 noiembrie 2024****14.00-16.00**Moderator: **Nelu ZUGRAVU****14.00-14.30:** Deschiderea colocviului; salutul organizatorilor:

Dl. Mihai CHIRICA, Primarul Municipiului Iași

Dl. Liviu MAHA, Rectorul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Dl. Lucrețiu-Ion BÎRLIBA, Decanul Facultății de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Dl. Florian MATEI-POPESCU, Președintele Asociației Societatea de Studii Clasice din România

Dl. Nelu ZUGRAVU, Directorul Centrului de Studii Clasice și Creștine, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Orationes inaugurales**14.30-15.00:** Cătălin TURLIUC, Iași, *Discurs istoric și post-adevăr în contextul moștenirii lăsate de lumea romană***15.00-15.30:** Emanuela ILIE, *De la distopia interbelică la policier-ul contemporan. (Re)inventări narative ale unei scheme consacrate, cu romani și (alți) barbari***15.30-16.00:** Discuții**16.00-16.30:** Pauză**16.30-18.30*****Historica (I)***Moderator: **Florica BOHÎLȚEA-MIHUȚ****16.30-17.00:** Gheorghe IUTIȘ, *Istoria Romei în manualele școlare din perioada 1920-1948***17.00-17.30:** Ovidiu-Iulian SANDU, *Imperiul Roman în scrieri politice din perioada comunistă (1965-1989)***17.30-18.00:** Daniel NIȚĂ-DANIELESCU, *Dacia și Roma în scrierile părintelui Dumitru Stăniloae***18.00-18.30:** Discuții**18.30:** Cocktail

Vineri, 15 noiembrie 2024**9.00-11.00*****Philologica***Moderator: **Claudia-Dorina TĂRNĂUCEANU****9.00-9.30:** Theodor GEORGESCU, *Imaginea Romei în cultura română prin ochii autorilor de limbă greacă veche***9.30-10.00:** Nelu ZUGRAVU, Claudia-Dorina TĂRNĂUCEANU, *Ediții din autorii latini în perioada comunistă - exigențe profesionale, concesiile ideologice***10.00-10.30:** Roxana-Gabriela CURCĂ, *Latina epigrafică în cercetarea românească postbelică***10.30-11.00:** Discuții**11.00-11.15:** Pauză**11.15-13.00*****Scholastici***Moderator: **Ionuț NISTOR****11.15-11.45:** Dan DANA, *Un alt latinism interbelic: urmașii francofoni ai Romei***11.45-12.15:** Cătălin BOTOȘINEANU, *O competiție simbolică uitată. Bursierii ieșeni ai Școlii Române din Roma în perioada interbelică***12.15-12.45:** Iulian Cătălin DĂNILĂ, *Fascinația Romei printre bursierii Școlii Române de la Roma***12.45-13.00:** Discuții**13.00-15.00:** Pauză**15.00-16.30*****Postclassica***Moderator: **Bogdan CEOBANU****15.00-15.30:** Ionuț NISTOR, *Limba și civilizația italiană la Universitatea ieșeană în prima jumătate a secolului al XX-lea***15.30-16.00:** Marian-Ionuț HARIUC, *Schimburi culturale româno-italiene în anii destinderii comuniste: locul Antichității romane***16.00-16.30:** Discuții**16.30-16.45:** Pauză

16.45-18.15***Litteraria***Moderator: **Emanuela ILIE****16.45-17.15:** Gabriela DIMA, *Roma antică în percepția lui Liviu Rebreanu***17.15-17.45:** Ioana PETCU-PĂDUREAN, *Imagina Romei antice pe scena teatrului românesc prin filtrul shakespeareian. Titus Andronicus și Iulius Caesar***17.45-18.15:** Discuții**18.15:** Cocktail**Sâmbătă, 16 noiembrie 2024****9.00-10.30*****Historica (II)***Moderator: **Lucrețiu-Ion BÎRLIBA****9.00-9.30:** Adriana PANAITTE, *Provincia Moesia Inferior în istoriografie românească de la Vasile Pârvan la tratatul de Istoria românilor***9.30-10.00:** Florian MATEI-POPESCU, *Provincia Dacia în istoriografia românească din perioada 1960-2001***10.00-10.30:** Sorin NEMETI, *Contribuția școlii clujene de istorie și arheologie la studiul religiei romane***10.00-10.30:** Discuții**10.30-10.45:** Pauză**10.45-12.30*****Miscellanea***Moderator: **Cătălin TURLIUC****10.45-11.15:** Florica BOHÎLȚEA-MIHUȚ, *Vestigii romane în emisiuni filatelice românești din perioada regimului comunist***11.15-11.45:** Bogdan-Alexandru JITEA, *Dacii și romanii pe marele ecran ceaușist***11.45-12.15:** Bogdan POPA, *Continuitate și antiteză. Contextul social-politic al Daciei***12.15-12.30:** Discuții**12.30:** Închiderea colocviului. Concluzii
Ionuț NISTOR, Nelu ZUGRAVU

Participanți

- Florica BOHÎLȚEA-MIHUȚ, Departamentul de Istorie Antică, Arheologie și Istoria Artei, Facultatea de Istorie, Universitatea din București
- Cătălin BOTOȘINEANU, Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași
- Roxana-Gabriela CURCĂ, Departamentul de Istorie, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Dan DANA, Centre National de la Recherche Scientifique/ HiSoMA (UMR 5189), Lyon
- Iulian Cătălin DĂNILĂ, Facultatea de Științe ale Comunicării, Universitatea „Apolonia” din Iași
- Gabriela DIMA, Departamentul de Limbi și Literaturi Străine, Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Theodor GEORGESCU, Departamentul de Limbi și Literaturi Romanice, Clasice și Neogreacă, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București
- Marian-Ionuț HARIUC, Academia Română, Institutul de Istorie, Departamentul de Istorie contemporană, Iași
- Emanuela ILIE, Departamentul de Românistică, Jurnalism și Literatură comparată, Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Gheorghe IUTIȘ, Departamentul de Istorie, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Bogdan-Alexandru JITEA, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, București
- Florian MATEI-POPESCU, Academia Română, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
- Sorin NEMETI, Departamentul de Istorie Veche și Arheologie, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca
- Ionuț NISTOR, Departamentul de Istorie, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași,
- Daniel NIȚĂ-DANIELESCU, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Adriana PANAITTE, Academia Română, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
- Ioana PETCU-PĂDUREAN, Facultatea de Teatru, Universitatea Națională de Arte „George Enescu” din Iași
- Bogdan POPA, Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București
- Ovidiu-Iulian SANDU, Liceul Teoretic „Ion Neculce” Târgu Frumos, Județul Iași
- Claudia-Dorina TĂRNĂUCEANU, Departamentul de Limbi și Literaturi Străine, Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Cătălin TURLIUC, Academia Română, Institutul de Istorie, Departamentul de Istorie contemporană, Iași
- Nelu ZUGRAVU, Centrul de Studii Clasice și Creștine, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

AMO, AMAS, AMAT... (1943) DE V. BENEȘ: O DISTOPIE TOTALITARĂ CURAJOASĂ, CU UN ROMAN ȘI MULȚI (ALȚI) BARBARI

Emanuela ILIE*
(Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Keywords: *V. Beneș, inter-war interval, totalitarian dystopia, Roman, barbarian.*

Abstract: *“Amo, amas, amat...” (1943) by V. Beneș: a courageous totalitarian dystopia, with a Roman and lots of (other) barbarians. Taking into account the four modes of existence of historical fiction theorized by David Cowart in “History and the Contemporary Novel”, my study begins with a brief presentation of the Romanian historical literature from the beginning of the 20th century, to continue with an analysis of one of the most courageous texts with an antique pretext written during the Antonescu dictatorship: “Amo, amas, amat...” (1943) by V. Beneș. This short visionary prose, which illustrates the type “The Way it Will Be” from Cowart’s taxonomy, is in fact a carefully disguised totalitarian dystopia, which deviates from the dominant model of the era. Most of our writers viewed history through a lens visibly distorted by the socio-political and ideological stakes of the day. Except for the ingenious avant-garde diversions, most of the fictional exercises of returning to a more or less distant past have mostly failed: either in sad eulogies of an obsolete way of life, or in lyrical lamentations of the “ubi sunt...?” type, or in ridiculous panegyrics and transparent pleas for certain nationalist ideologies (usually extremist). By contrast, “Amo, amas, amat...” configures a dystopian universe whose meanings denounce the horrors of the totalitarian system and announce the ontological ruin, which no utopian construct can disguise.*

Cuvinte-cheie: *V. Beneș, perioada interbelică, distopie totalitară, roman, barbar.*

Rezumat: *Plecând de la cele patru moduri de existență a ficțiunii istorice pe care le teoretizează David Cowart în “History and the Contemporary Novel”, studiul meu începe cu o prezentare succintă a literaturii istorice românești de la începutul secolului al XX-lea, pentru a continua cu analiza unuia dintre cele mai curajoase texte cu pretext antic scrise în timpul dictaturii antonesciene: “Amo,*

* iliemma@yahoo.com

amas, amat...” (1943) de V. Beneș. Această proză scurtă vizionară, ce ilustrează tipul “*The Way it Will Be*” din taxonomia lui Cowart, constituie de fapt o distopie totalitară atent deghizată, care se abate de la modelul dominant în epocă. Majoritatea scriitorilor noștri priveau istoria printr-o lentilă vizibil deformată de mizele socio-politice și ideologice ale zilei. Cu excepția deturnărilor de semn și sens autentic avangardist, exercițiile ficționale de întoarcere în trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat au eșuat de cele mai multe ori: fie în elogii întristătoare ale unui mod de viață revolut, fie în lamentații liricoide de tipul ubi sunt...?, fie în panegirice jenante și pledoarii transparente pentru anumite ideologii naționaliste (de regulă, extremiste). Prin opoziție, “*Amo, amas, amat...*” configurează un univers distopic ale cărui semnificații denunță ororile sistemului totalitar și anunță falimentul ontologic, pe care niciun construct utopic nu îl poate deghiza.

Introducere

Într-una dintre cele mai interesante sinteze despre ficțiunea istorică din secolul al XX-lea, *History and the Contemporary Novel*, cercetătorul american David Cowart propune și analizează patru moduri de existență a romanului istoric. Primul, *The Way it Was* (*Așa cum a fost*), este reprezentat de ficțiuni ai căror autori aspiră într-o măsură mai mare sau mai mică la verosimilitatea istorică. Aceștia pot „dramatiza o lume ale cărei valori pot diferi radical de cele ale prezentului”, încercând să înțeleagă trecutul prin intrarea în viața lui mentală” (v. *Memoriile lui Hadrian* de Marguerite Yourcenar sau *Seri antice* al lui Norman Mailer) sau recreându-l cu o anumită feroare iconoclastă, pentru „a submina mila șovină” obișnuită (v. *Confesiunile lui Nat Turner* de William Styron, *Factorul Buruiiană* de John Barth, *America Sergentului Lamb* de Robert Graves ș.a.). Cel de-al doilea, *The Way it Will Be* (*Așa cum va fi*), este reprezentat de ficțiunile ai căror autori inversează istoria pentru a contempla viitorul. 1984 de George Orwell, *Cantică pentru Leibowitz* de Walter M. Myler Jr. sau *Riddley Walker* de Russell Hoban sunt astfel de cărți ce „descriu un viitor care crește simultan din prezent și reflectă ironic trecutul”. Cel de-al treilea, *The Turning Point* (*Punctul de Cotitură*), este din punctul de vedere al lui Cowart și cel mai bine reprezentat, atât cantitativ, cât și calitativ. El însumează ficțiunile ai căror autori încearcă să identifice momentul exact în care epoca modernă sau unele trăsături proeminente ale acesteia au apărut. *Cartea lui Freddy* de John Gardner, *Ghepardul* lui Lampedusa, *Procesul de la San Cristobal al lui A. H.* de George Steiner și *Hotelul Alb* al lui D. M. Thomas sunt asemenea ficțiuni care își pun direct întrebarea cheie „Când prezentul a devenit prezent?” sau „în-

cearcă să urmărească originile *Zeitgeist*-ului specific secolului al XX-lea”. În fine, cel de-al patrulea, *The Distant Mirror* (*Oglinda Îndepărtată*), este reprezentat de ficțiunile ai căror autori proiectează trecutul în prezent. Romancierii precum Umberto Eco (*Numele trandafirului*) și John Gardner (*Grendel*) își descriu de fapt propria epocă prin reflectarea în oglinda trecutului. Prin urmare, ei „(a) oferă astfel o perspectivă proaspătă asupra prezentului, (b) sugerează că schimbarea istorică ar putea fi în mare măsură o iluzie, (c) descoperă posibilități bogate pentru alegorie sau (d) demonstrează o teorie ciclică a istoriei.”¹. Desigur, David Cowart recunoaște că aceste patru tipuri se pot ilustra prin foarte puține exemple pure, căci majoritatea ficțiunilor care par a reprezenta o categorie individuală (și în special cele „multifațetate”) se potrivesc și cu altele.

Mutatis mutandis, cele patru moduri de existență teoretizate în *History and the Contemporary Novel* se pot identifica, cu un coeficient variabil de cheltuială energetică, atât în vârfurile prozei românești cu detentă istorică din ultimele decenii ale secolului al XX-lea (precum romanele scrise de Marin Preda și Dana Dimitriu), cât și în ficțiunile istorice mai puțin cunoscute ale Rodicăi Ojog-Brașoveanu sau ale lui Ioan Dan, spre exemplu. De asemenea, ele se pot foarte ușor recunoaște în ficțiunile istorice apărute în postcomunism – v. mai ales ficțiunile „la temă” scrise de autori precum Răzvan Rădulescu, Constantin Țoiu, Doina Ruști, Constanța Vintilă-Ghițulescu, Filip Florian, Octavian Soviany și Simona Antonescu, dar și de cuplete de tipul Dănuț Ungureanu – Marian Truță. Cu precădere ficțiunea istorică românească post-1990, cum bine a observat Alina Bako într-un studiu recent, „prin recursul la teme istorice universale – figuri emblematice, conflicte și cuceriri –, devine un canal „neohermetic” (Braga 1995) de transculturare, eliberând discursul istoric de constrângerile ideologice ale trecutului și integrându-l în rețelele globale ale pieței editoriale. (...) Prin transgresarea frontierelor naționale și recontextualizarea narativă, ficțiunea istorică românească se constituie ca un nod de flux cultural, afirmând o identitate dinamică în dialog cu rețelele transnaționale.”².

În schimb, modelul dominant în literatura istorică scrisă și publicată la noi în primele decenii ale secolului trecut mi se pare cel re-

¹ David Cowart, *History and the Contemporary Novel*, Southern Illinois University Press, Carbondale and Edwardsville, 1989, 8-11 (trad. ns., E.I.).

² Alina Bako, *Contemporary Romanian Historical Fiction as a Mediating Transistor of the “Zemiperiphery”*, *Studia UBB Philologia*, LXX/3, 2025, 77.

prezentat de o îmbinare stângace între prima și a treia formă de ficțiune problematizată în *History and the Contemporary Novel*. Indiferent de sursa prioritară de inspirație și de intenționalitatea declarată, scriitorii din epocă privesc de obicei istoria printr-o lentilă vizibil deformată de mizele socio-politice și ideologice ale zilei. Cu excepția deturnărilor de semn și sens autentic avangardist, exercițiile ficționale de întoarcere în trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat – pe care prozatorii români de acum un secol le exersează în textele ce amintesc uneori izbitor de romanțurile, novelele și povestioarele cu pretext istoric din secolul anterior – eșuează de cele mai multe ori: fie în elogii prea puțin camuflate ale unui mod de viață revolut, fie în lamentații liricoide de tipul *ubi sunt...*?, fie în panegirice jenante și pledoarii transparente pentru anumite ideologii naționaliste (de regulă, extremiste).

La fel de sărac este și imaginarul istoric prin intermediul căruia se încearcă, de regulă în tonuri exaltate, reconfigurarea așa-numitului *eon dacic*, respectiv reconstituirea – mediată ficțional – a genezei poporului român, cu etapele ei esențiale. Setul de topoi care le este asociat și în intervalul de referință menționat *supra* este destul de limitat. La o analiză lipsită de ambiția supralicitării, este limpede că ei pot fi contrași în două mari serii, ce urmăresc de fapt o linie de extracție devenită funcțională în perioada romantică. Prima se axează pe conflictul pe viață și pe moarte între daci și romani, respectiv între două lumi, poziționate antagonic și imposibil de armonizat. În raport cu ele se structurează frecvent „seria de opoziții polarizate, precum: gândire rațională – gândire magică; corupere, sclavie, nedreptate, imoralitate – puritate, libertate, dreptate, integritate; alogen – barbarie umană și familiară etc.”³. Cea de-a doua mizează pe ilustrarea genezei poporului român și a continuității sale, într-o manieră fie armonioasă, serenă, luminoasă etc., fie dizarmonică, tensionată, convulsionată etc. (în funcție de numeroși factori, inclusiv extra-estetici). Ultimele sonuri trec, desigur, și în textele versificate de tipul *Rapsodiei dace* (1942) a lui Aron Cotruș, în care programul mașinării de război antonesciene este evident.

³ V. observațiile lui Roberto Merlo din *Himera dacică. Mitul literar al Daciei în literatura română*, în *Concepte în mișcare. Studii despre stadiul actual al criticii și istoriei literare românești*, prefață de Dan Mănuță, coord. Ofelia Ichim și Șerban Axinte, Academia Română – Filială Iași, Institutul de Filologie Română «Al. Philipide», Editura Academiei Române, 2010, 325-346.

Indiferent de temperatura ideologiei care este atașată discursului auctorial, de contextul scrierii sau anul apariției, trebuie să recunoaștem în astfel de producții cu pretext sau recuzită antică schematismul personajelor (lipsite de relief identitar autentic) și chiar sărăcia întristătoare a intrigii, pe care uzul de pseudo-strategii narative – spre exemplu: lovături închipuite de teatru, *qui pro quo*-ul, travestiul și deplasarea unor personaje între spații diverse – nu le poate ascunde. Baladele și rapsodiile de vector ultra-naționalist, prozele modeste scrise de Tit Chitul (*O fată de tarabostos. Roman de pe timpul dacilor*, 1901 și *Catastrofa Daciei*, 1904) sau cele adunate, câteva decenii mai târziu, de Eusebiu Camilar în *Poarta furtunilor* (1950) reflectă, metonimic, o întreagă literatură de filon istoric, prin care, de fapt, se va încerca, până spre finalul secolului al XX-lea, brodarea aceleiași pânze. Ceea ce înseamnă, în opinia unui cercetător al fenomenului,

„(...) epopeea unui popor cu rădăcini imemorabile și cu o fizionomie fizică, morală și culturală neschimbată de milenii, un neam de țărani bărboși și pletosi, trăind pașnic din roadele întinderilor mănoase, dar și din aurul munților lor, încrezători în nemurirea deja promisă de misteriosul lor zeu (cvasi)unic, Zalmoxis. La ceas de nevoie, însă (...), dacii nu pregetă să se ridice împotriva dușmanilor. Ascunzându-se în codri adânci (de o ființă cu băstinașul, dar letali pentru vrăjmaș) sau în cetăți semețe pitite în munți, ei sunt siliți să-și apere, iar și iar, cu demnitate și dârzenie, locul sub soare, în cursul multor veacuri presărate cu nenumărate bătălii, victorii și înfrângeri, comploturi, trădări, sacrificii individuale sau colective, împotriva tuturor năvălitorilor, de la persii lui Darius sau macedo-grecii lui Alexandru sau Lisimah la implacabilele legiuni ale Romei. Compuse din soldați la fel de pricepuți în a purta lupte sau a construi drumuri și castre și conduse de patricieni sau principii aroganți și neîndurători, dar nobili, cultivați și animați de un sentiment mesianic al propriei Istории, aceste legiuni sunt însă vectorii unei civilizații (modernități?) magnifice și pragmatice, a cărei acțiune transformatoare nu mai poate fi oprită.”⁴.

O cu totul altfel de valorificare a imaginarului roman putem însă identifica într-unul dintre cele mai curajoase texte scrise și publicate

⁴ Lionel-Decebal Roșca, *Literatura română de inspirație istorică*, în *Enciclopedia imaginariilor din România. I. Imaginar literar*, volum coordonat de Corin Braga, consultant științific Adrian Tudurachi, Editura Polirom, Iași, 2020, 88.

în plin regim antonescian. Este vorba despre *Amo, amas, amat...* (1943) de V. Beneș, care ilustrează cea de-a doua varietate de existență a ficțiunii istorice teoretizate de David Cowart. Strict formal, însă, la fel ca 1984 de George Orwell și *Cantică pentru Leibowitz* de Walter M. Myler Jr., această temerară ficțiune este o distopie atent camuflată, ale cărei semnificații le voi evidenția în cele ce urmează, după realizarea unui scurt profil literar al autorului.

V. Beneș. Un vizionar drapat în straietele unui „sclav al fanteziei” înecate în morbidetate

V. [Wilhelm] Beneș (27.II.1907, Târgu Jiu – 26.IV.1960, București) s-a manifestat în domeniul literaturii foarte puțin⁵ și într-un interval agitat de convulsiile unei istorii cu adevărat delirante. Practic, între 1937, când a debutat cu *Dorințele lui Ștefan Hubertus* în „Pagini literare”, și anul 1944, când i-a apărut ultima carte de autor, el nu a reușit să publice nici măcar două duzini de proze scurte. În epocă, circulația lor a fost îngreunată de faptul că opurile în care le-a strâns (*Hanul Roșu. Nuvele*, 1939; *Semn rău. Nuvele fantastice*, 1943 și *Îngerul alb. Povești*, 1944) au văzut lumina tiparului la edituri obscure: Miron Neagu și Gorjan. Reeditată doar parțial în timpul regimului comunist, din rațiuni ideologice, proza scurtă fantastică a rămas aproape necunoscută și astăzi, cu toate că în 2019 a apărut o nouă selecție de texte ce păstrează titlul generic cam neinspirat *Hanul Roșu*, ales de autorul însuși⁶.

⁵ Dacă activitatea de prozator se află și azi într-un con de umbră, hărnicia de critic specializat în artele vizuale i-a fost apreciată constant. Substanțialele articole și cronici artistice, publicate cu precădere în „Pagini literare” și „Meșterul Manole”, i-au evidențiat nu doar competențele reale în materie de critică de artă, ci și o deschidere aproape surprinzătoare spre fenomenul literar, manifestată în diversele evocări dedicate lui Dan Botta, Mircea Eliade, Octav Șuluțiu sau Sextil Pușcariu.

⁶ Substanțialul articol pe care cercetătorul Mariano Martín Rodríguez îl dedică recent unei povestiri din volumul *Semn rău*, dinadins uitată în ediția din 1983 a prozei scurte a lui Beneș, prefată de Ion Maxim – *Hanul roșu*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1983 –, constituie o excepție de la regula întristătoare a tăceri exegetice în care este învăluit, la noi, scriitorul interbelic (v. *Romanul și trogloditii: „Amo, amas, amat...” – o capodoperă a literaturii speculative arheologice*, în „Biblioteca Nova. Buletin de teorie, critică și istorie a literaturii science fiction”, serie nouă, numărul 15, special, îngrijit de Marius-Mircea Crișan și Cornel Secu, august 2019, Timișoara, 124-134). Aceasta, în ciuda faptului că în intervalul pandemic a mai apărut o ediție din proza scurtă a lui V. Beneș, în care selecția textelor o reproduce

Recitită astăzi integral și nepartinic, întreaga contribuție literară și estetică a lui V. Beneș produce surprize plăcute, punând în lumină un proiect nefinalizat, la temelia căruia sunt așezate nu doar lecturi solide din diferite literaturi, ci și previziuni uluitoare, alimentate de anumite (in)certitudini ideologice vizibile, totuși, în cele câteva distopii care trebuie să fi constituit rațiunea esențială pentru care scriitorul a fost pus la index în timpul regimului comunist. Condamnat la tăcere estetică până la moarte, reținut postum doar ca „un autor fantastic nelipsit de vigoare”, format la școala lui E. A. Poe și având goticul drept „domeniu preferat”⁷, vizionarul autentic își așteaptă, încă, reabilitarea critică serioasă.

Mare admirator al fantasticului, căruia îi consacră și câteva articole consistente, publicate în același interval de maximă înflorire auctorială⁸, prozatorul valorifică în special modelele structurale și de atmosferă pe care i le oferă E. T. A. Hoffmann, E. A. Poe și Prosper Mérimée. Scriitorilor asumați drept maeștrii absoluți ai lui Beneș le-ar fi comune în special „libertatea de fantezie, drumul liber deschis, fără piedici și fără restricții”. Sau, cu alți termeni: „o structură deosebită sufletească. O imaginație bogată, o sensibilitate cu antene la toate imponderabilele existenței noastre, o plăcere pentru conflictul gratuit, o înclinație față de extraordinar și de lumea obsesiilor și aventurilor. Sclavi ai fanteziei lor, se supun rar la discipline realiste. Trăiesc prin neprevăzutul și hazardul întâmplărilor, se confundă cu ele și iau drept realitate o ficțiune a minții lor. A acelei minți, surescitare artificială sau în permanentă efervescență printr-o predestinare maladivă.”⁹.

pe cea din ediția 1983: *Hanul Roșu*, cu o prefață de Emanuela Ilie, Editura Cartea Românească Educațional, Iași, 2019.

⁷ Sintagmele îi aparțin lui Sergiu Pavel Dan, care îi observă „înclinația de a fixa întâmplările în Veacul de Mijloc, adică într-un climat propice tuturor spaimelor. Defilează, astfel, în nuvelele sale regi și feudali cu nume răsunătoare, vraci și călugări tenebroși. Mai puțin îndemânat ec atunci când încearcă să exploreze ambiguitățile psihologice halucinatorii, V. Beneș își dă adevărata măsură în aceste istorisiri evazi-onist-legendare, care se pot dispensa de motivați stărilor de conștiință.” (Sergiu Pavel-Dan, *Proza fantastică românească*, Editura Minerva, București, 1985, 285-286).

⁸ V., spre exemplu, *Sentimentul consolator și tragic al formei plastice sau Note asupra nuvelei fantastice*, publicate inițial în „Pagini literare” (nr. 9, 1937), respectiv „Revista Fundațiilor” (nr. 5, mai 1941). Textele ambelor articole sunt reproduse și în ediția 2019 din *Hanul Roșu* (ed. cit., 352-361).

⁹ V. Beneș, în *Hanul Roșu*, ed. cit., 360-361.

Or, un *sclav al fanteziei*, înzestrat cu o *imaginație bogată*, o *sensibilitate cu antene la toate imponderabilele existenței noastre* și mai ales o *înclinație față de extraordinar și de lumea obsesiilor și aventurilor* se dovedește și scriitorul V. Beneș. Cu precădere în volumele de nuvele *Hanul Roșu* și *Semn rău*, el mizează extensiv pe categoriile macabrului și morbidului, folosind cu abilitate ancadramentul gotic (cu seria cunoscută de topoi: castele în ruină, coridoare labirintice întunecate, pânze de păianjen, racle, schelete, personaje marginale sau monstruoase etc.), pentru a înscena fie moartea violentă a ființei individuale, fie distrugerea unor colectivități sau chiar lumi întregi, ca urmare a unor calamități nemiloase ori războaie teribile. Torturile, spânzurările, arderile pe rug și celelalte agresiuni sinistre sunt de regulă proiectate pe fundalul unor epoci îndepărtate, în care (aproape) totul era posibil: invadarea cetății lui *Wilhelm temerarul*, *Duce de Brabant*, de către o armată uriașă de șobolani roșii, care sfârșesc prin a-i ucide cu cruzime pe toți locuitorii, cu excepția ducelui, transformat, el însuși, într-un șobolan uriaș; atacul unei misterioase *Cetăți cu steaguri albe*, în care invadatorii găsesc un spectacol lugubru (singurul supraviețuitor, nebunul rege al cărui râs grotesc, terifiant pare a umple cetatea în ruine, își celebrează la nesfârșit ritualul nupțial, întrerupt de ciumă cu nu se știe cât timp înainte, alături de scheletele tuturor comensalilor); arderea pe rug a unui călugăr posedat de o alteritate diabolică, din cauza căreia ajunge să le ucidă, printr-o singură privire, pe femeile de care este atras (*Păcatul fratelui Beatus*) ș.a.m.d. Remarcabil în prozele de acest tip, în care apelează lucid la un fantastic de atmosferă ce i se potrivește de minune, V. Beneș nu capitalizează la fel de inspirat formulele specifice fantasticului de tip psihologic, în prozele cu ancadrament autohton precum *Pendula*, *Moartea prietenului meu Savin*, *Pavilionul nr. 6*, *Semn rău* sau *Floarea albastră*. Acestea îi dovedesc totuși înclinația spre sondarea misterelor psihicului uman¹⁰, și mai ales spre potențarea valențelor generatoare de fantastic ale unei psihologii contorsionate ori schizoide.

¹⁰ O înclinație altminteri recunoscută de Henri Zalis, care își intitulează paginile dedicate scriitorului nostru V. Beneș: *un fantast al subconștientului* (în *Aspecte și structuri neoromantice*, Cartea Românească, București, 1971, 114-117). În contrapartidă, Sergiu Pavel Dan susține, dimpotrivă, faptul că scriitorul, „mai puțin îndemânat de atunci când încearcă să exploreze ambiguitățile psihologice halucinatorii, își dă adevărata măsură în aceste istorisiri evazionist-legendare, care se pot dis-

Din punctul meu de vedere, cele mai valoroase ficțiuni lăsate de V. Beneș sunt însă *Țara depărtărilor*, *Insula vrăjitoarelor* și *Amo, amas, amat...* În articulațiile primelor două sunt prinse prelucrări motivice subsumate mitului cruciadei copiilor. După cum am arătat într-un volum recent¹¹, atât nuvela fantastică inclusă în cartea de debut *Hanul Roșu. Nuvele* (1939), cât și basmul cu totul atipic reținut în ultimul său volum de autor, intitulat *Îngerul alb. Povești* (1944), constituie primele materializări narative în spațiul românesc ale ideii de *expeditio infantium*, filtrate nu doar prin imaginarul creștin. Ele pot fi decodificate și altfel decât simple evaziuni în universuri alternative sau ceea ce astăzi s-ar putea numi ficțiuni speculative ilustrând subgenul *High Fantasy*. În plină conflagrație mondială, așadar într-un context istoric, socio-politic și ideologic extrem de tulburat, prozatorul trebuie să fi simțit nevoia unui alibi ficțional care să îi permită să transmită, nestingherit, convingerea în victoria fanteziei compensatorii asupra oricărei forme de agresiune exterioară. Din această perspectivă, nuvela fantastică și basmul – ușor de subsumat, în aparență, sferei literaturii pentru copii – au putut să treacă în epocă drept cei mai inocenți dintre posibili aliați narativi. Cu atât mai mult cu aceste proze au mizat pe istorii spectaculoase, plasate într-un *illo tempore* și configurate în jurul ideii de exod al inocenților.

Încă și mai provocatoare este *Amo, amas, amat...*, proza scurtă ce încheie volumul *Semn rău. Nuvele fantastice* (1943). Depart de-a constitui o simplă variațiune pe tema canibalismului¹², o povestire *noir* de extracție gotică sau o ficțiune *horror* grefată pe o formulă posesă îndelung verificată, această narațiune reprezintă una dintre cele

pensa de motivația stărilor de conștiință.” (în *Proza românească fantastică*, Editura Minerva, București, 1975, 286).

¹¹ Mai exact, în capitolul Emanuela Ilie, V. Beneș, *Țara depărtărilor* (1939) și *Insula vrăjitoarelor* (1944). *Heterotopiile, copiii, exodul*, din *Cruciada copiilor – o perspectivă transculturală. Ficțiuni, rescrieri, localizări*, coord. Georgeta Orian, prefată de Ioana Bot, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2025, 544-567.

¹² Cum a susținut Sergiu Pavel Dan în sinteza menționată *supra*. După cunoscutul teoretician al fantasticului autohton, scriitorul, în descendența modelului poesc, „întește să evoce expresia paroxistică a unor mari coșmaruri ale umanității: prăpădul ciumei (*Cetatea cu steaguri albe*), urgia unor fabuloase lighioane devastatoare (*Wilhelm Temerarul Duce de Brabant*), spectrul incendiului (*Teodot Nebunul*), al claustrării (*Pavilionul nr. 6*), canibalismul (*Amo, amas, amat...*) etc.” (în *Proza românească fantastică*, Editura Minerva, București, 1975, 286).

mai curajoase distopii¹³ totalitare care au văzut la noi lumina tiparului. Până la un punct, prozatorul creează iluzia că doar brodează, cuminte, pe marginea unei scheme narative cunoscute, ce bifează în mod uzual prin *happy end* întâlnirea dintre un erou civilizator și un grup de sălbatici. Clișeele factuale de care se folosește lucid sunt cele previzibile: *nașterea unei hoarde de barbari, ieșirea din grota necunoașterii, descoperirea luminii, încercarea nereușită de structurare a unei comunități, apariția străinului civilizator, tentativa eșuată de civilizare a acestora, moartea violentă a străinului*. Ele se vor dovedi totuși funcționale doar până la un punct. În ciuda strategiilor narative valorificate de V. Beneș (îngroșarea până la o caricatură hâdă a personajelor, terifiantul evenimential, atmosfera întunecată și finalul apocaliptic, care neagă categoric umanului orice șansă de căință sau redemptiune), sensurile parabolice ale poveștii, dinadins ignorate sau miraculos ratate la data apariției, îi vor fi însă evidente cenzurii comuniste. Din acest motiv, *Amo, amas, amat...* va fi scos, fără explicații, din edițiile postume ale prozei adunate, simbolic, sub un titlu calduț și fără urmă de personalitate: *Hanul roșu* (cu sau fără majusculă).

Amo, amas, amat...: doar o ficțiune întunecată, cu un roman și (alți) barbari?

În ordinea strictă a aparenței, proza ce încheie, profetic, nu doar cel de-al doilea volum de proză scurtă, ci și întregul destin literar al lui V. Beneș valorifică un tipar lesne de recunoscut: acela al naufragiului prelungit într-o robinsonadă orgolioasă, ce trece prin confruntarea previzibilă dintre străinul cu intenții civilizatoare și gloata de sălbatici pe care el încearcă să îi domesticească. Primele etape ale acestei aventuri ce se poate citi (vom vedea, înșelător!) și ca o replică autohtonă la romanul lui Daniel Defoe sunt la fel de previzibile ca tipologia personajelor – și ea organizată maniheist, la o privire superficială: pe de o parte, gloata indistinctă de sălbatici transformați imediat după ieșirea din grote într-un fel de bestii hominide cu apucături de canibali (din care abia pare a se delimita prin forța-i excesivă groaznicul Hâhân); pe de altă parte, nefericitul roman naufragiat, care speră a-i civiliza învă-

¹³ Pentru clasificarea distopiilor (*ale puterii totalitare, științifice, respectiv catastrofice*) se poate parcurge George Achim, *Iluzia ipostaziată. Utopie și distopie în cultura română*, Editura Limes, 2002, 139-140.

țându-i să vâneze, să folosească focul, să se spele și chiar să articuleze câteva cuvinte.

Conștient de posibilele riscuri ale unei lecturi în cheie ideologică (inevitabilă la data publicării textului), V. Beneș își ia o serie de precauții menite a îndepărta orice analogie între actualitatea românească imediată și povestea axată aparent pe ciocnirea și conflictul ireconciliabil între barbarie și cea civilizație, între natură și cultură. Mai întâi, apelează la un cronotop care să conoteze distanța insurmontabilă între cei doi referenți aflați în opoziție. Concret, acțiunea este plasată la o margine a lumii¹⁴, adică la o frontieră a posibilului, într-un peisaj natural sălbatic și întunecat, în care se dezlănțuie cu o forță înspăimântătoare și forțele naturii, și impulsurile primitive ale gloatei adăpostite în grote și condamnate la o existență limitată din toate punctele de vedere:

„Pe malul unei mări, aruncată ca din întâmplare către o margine a pământului, trăia cândva, pe o fâșie îngustă de nisip, strânsă între stânci înalte, un mănunchiu de oameni. În față aveau mereu aceeași mare, în spate le atârnavă umeri uriași de piatră și doar printre aceștia, ca o șerpuire firavă de apă, răzbea afară din cotlon o potecă. Ea ducea când printre păduri întunecoase, când prin câmpii înciate de arșiță, până departe, până către celelalte depărtări ale lumii.

Soarele răsărea drept din față. (...) Săgetarea soarelui îi durea. Săreau speriați cu piei de animale peste cap, lovindu-se buimac de stânci. Și așa, deșteptarea oamenilor acestora era întotdeauna o suferință.

Din spaima deșteptării se trezeau nedumeriți, cu ochii cășcați a mirare adâncă și cu liniștea mării întinsă pe față. Atunci simțeau un dor nelămurit după ceva ce nu-i a lor. Iar, uneori, întindeau mâna spre mare, vrând să apuce jucăria aceea aurie care-i speria întotdeauna, sărindu-le drept în ochi, așa pe nevănuite, ivită în formă de sfredel, prin gândurile strâmte ale grotelor.”¹⁵.

¹⁴ Marginea de lume în care ajunge romanul – și pe care de fapt o invadează – este configurată ca un univers perfect izolat, totalmente inaccesibil, prin localizare, altor grupuri umane, dar refuzându-le astfel și propriilor locuitori orice formă de comunicare cu exteriorul. Mai mult, acest spațiu ermetic se transformă foarte repede în ceea ce în termenii lui Michel Foucault s-ar putea defini drept o *heterotopie*, adică un *altfel de loc*, „un fel de contestare în același timp mitică și reală a spațiului în care trăim” (V. Michel Foucault, *Utopiile reale. Corpul utopic (Heterotopii)*, ediție și traduceri de Bogdan Ghiu, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2024, 62 ș.u.).

¹⁵ V. Beneș, *Amo, amas, amat...*, în *Semn rău. Nuvele fantastice*, cu zece ilustrații de F. Micoș, Editura Gorjan, București, 1943, 185-186.

Universul pe care îl plasează prozatorul în acest interval heterotopic este unul vădit teratologic. Priviți inițial cu empatie auctorială¹⁶, proto-oamenii din *Amo*, *amas*, *amat*... se dovedesc un fel de primate ceva mai evolute fizic, capabile exclusiv să lupte pe viață și pe moarte într-un mediu ostil. Deși reușesc să iasă din grote, să își confecționeze unelte din piatră și să își împartă, intuitiv, atribuțiile (bărbații pleacă să vâneze, iar femeile rămân pe țărm, să pescuiască), sunt incapabili să comunice printr-un limbaj articulat – scot exclusiv sunete guturale – și se atacă ori seucid fără urmă de ezitare sau remușcare. Comportamentul atavic le este specific tuturor, indiferent de vârstă ori sex (femeile ce reușesc să prindă câte un pește sunt atacate imediat de celelalte, iar cele mai slabe sunt efectiv trase în tepușe, apoi lăsate să agonizeze pe nisip), căci pentru aceste ființe sălbatice singurul motor existențial este foamea năpraznică. Nici măcar cel mai înalt și mai puternic dintre masculi, recunoscut, instinctiv, drept un fel de lider al haitei („pe care toți ceilalți îl strigau cu un sunet gutural care semăna cu Hâhân”), nu îi poate opri, atunci când în ei se dezlănțuie „aceeași poftă nemăsurată de mâncare”. Elocventă, din această perspectivă, este scena în care masculii, conduși de un Hâhân aflat într-o postură caricat-mitologică („Părea așa, păros și mare, ca un faun de cel mai sălbatec soi”), se întorc pe țărm cu un urs ucis după o vânătoare de o zi întreagă. Atunci când liderul îi despică burta și îi dezvăluie măruntaiele aburinde, întreaga gloată se năpustește, furibund, asupra animalului: „Hâhân totuși nu mai putu stăpâni învălmășeala. Cineva îi smulse securea din mână. Și în curând în măruntaiele ursului furnicau mâini ca viermii într’ un hoit.”¹⁷

Imprecis până acum, intervalul temporal în care prozatorul își așază fabula de întineric se restrânge drastic odată ce intriga îl prezintă pe adevăratul protagonist al textului, străinul naufragiat care se dovedește un cetățean al Romei lipsit de identitate nominală, dar dotat

¹⁶ „Asemenea gorilelor evolute din *Tarzan of the Apes* (1912), faimosul roman de aventuri al lui Edgar Rice Burroughs, care a făcut deliciul cititorilor și în România, primitivii lui Beneș sunt la bază ființe instinctuale; nu par capabile de reflecție și nici de limbaj articulat. Scriitorul român le conferă însă statut uman, numindu-i de fiecare dată „oameni”. Nu sunt nici primate, nici oameni-maimuță. Nu e clar dacă e vorba de o populație supraviețuitoare, care și-a păstrat trăsăturile proto-umane, sau de un grup de *homo sapiens*, care a degenerat la stadiul animalic din varii motive, dar straniețatea lor nu e câtuși de puțin străină umanității.” (observă Mariano Martín Rodríguez, în *loc. cit.*, 129).

¹⁷ V. Beneș, *Amo, amas, amat*..., ed. cit., 186.

cu toate însemnele originii nobile și ale apartenenței la o umanitate superioară din toate punctele de vedere. Descins între sălbatici după o furtună năpraznică, din care s-a salvat vâslind cu putere, este perceput drept un fel de zeitate nu atât pentru posesiunile din barca în care și-a salvat, miraculos, arme, vestimente, pânzeturi, cărți și chiar hrană, cât pentru înfățișarea ce denotă, prin numeroși referenți identitari, diferența radicală: „Vâslașul era gol până la mijloc. Dar ființa lui era cu totul alta decât a celor cățărați pe stânci. Nu era păros, iar pielea lucea gălbuie, bronzată frumos. Fața era rasă, capul cu păr creț și scurt. Nas drept și elegant. Gura de-o expresie plină de adâncime și spirit.”¹⁸ ș.a. m.d.

Înțelegând repede că spațiul în care a ajuns este populat de niște sălbatici cu porniri imprevizibile și periculoși prin număr, străinul ia hotărârea să își demonstreze dintru început și fără drept de apel superioritatea. Îl țintește cu o săgeată pe cel mai apropiat, așteaptă ca țipele victimei rănite la un picior să îi îngrozească și pe ceilalți, îi oblojește și pansează rana (folosindu-se de uleiurile și o fâșie de pânză dintr-o cutie aflată, desigur, în mica, dar foarte bine dotată ambarcațiune!) și chiar hrănește rănitul cu o bucată de carne. Rumoarea creată printre băștinași de ultimul său gest îi clarifică strategia, cu care este deja convins că îi va câștiga de partea sa și chiar conduce fără probleme. Cu o „cumpătare ce-l arăta că vine dintr’o altă lume cu ordine și măsură”¹⁹, își cară tot avutul în vârful celei mai înalte stânci, unde poate adormi un somn chinuit de tot felul de spectre. În dimineața următoare, începe procesul de civilizare al sălbaticilor cu înfățișare înspăimântătoare („Ce-l înfiora erau gurile acelea cu buze groase și mari, ochii mici și ageri parcă tot pândind și nările acelea ce tremurau turburător în fiecare răsuflare, ca o aduvmecare a aerului în jurul unei prade”²⁰), dar în care crede că îi recunoaște, vag, pe sclavii din ținutul natal și mercenarii angajați în armatele risipite prin tot Imperiul. Își ține în frâu nostalgia apăsătoare după desfătările culturale și cele biologice, dar se îmbracă cu o togă largă, cu falduri bogate, care le inspiră la fel de mult respect ca lancea purtată pe umăr. Însă abia după ce ucide un vultur pe care gloata îl devorează pe loc, înțelege că adevărata iluminare a sălbaticilor va fi posibilă doar după ce îi va învăța cum să își

¹⁸ *Ibidem*, 190.

¹⁹ *Ibidem*, 193.

²⁰ *Ibidem*, 195.

procure singuri hrana. Treptat, îi învață să vâneze, să pescuiască, să facă și să folosească focul, apoi chiar să se spele și să își curețe grotele, așa încât e la un pas să viseze, orgolios, că îi poate transforma într-o armată perfect organizată, „cu care să ncerce ruperea acelu zid al pădurii. Să facă cu ei expediții, să biruiască și dacă se putea să-și taie cu ei drum până'n depărtata lui țară.”²¹.

Romanul aspiră prin urmare, fără să și-o recunoască, să le inspire venerația cuvenită (semi)zeilor. Convins de succesul ritualurilor de disciplinare a corpurilor și control total al energiilor primitive, își asumă noi atribute demiurgice, înfățișându-li-se noilor supuși într-o poză olimpiantă, ce îi cumulează rolurile anterioare și îi certifică superioritatea absolută, validată în postura supremă de poet (= creator de frumos):

„Deseori, îmbrăcat în cea mai scumpă togă ce-o avea, din purpură feniciană, încălțat cu sandale din piele de capră, cu'n sul în mână, se urca pe câte o stâncă și provocând parcă destinul, recita cu glas tare către necuprinsul mării, vreo odă a poezilor lui favoriți. Dar și aceasta îi provoca suferințe. Când privea în jur și vedea că sălbaticii îl ascultă, că sunt fermecați de glas și melodie, de gesturi și ținută, ar fi vrut să strige peste mări, izbânda de a fi potolit aceste animale de abia ridicate în două picioare. (...)”

Din năvala fără de sfârșit a zilelor, aceleași fără urme și fără dor, străinul nu mai putea scoate niciun sens și nicio fărmă de lumină pentru sine. Ajunsese un stăpân înfricat al acelor sălbatici, un dascăl blând care-i învăța încet să vorbească și un zeu aspru care știa să-i pedepsească de câte ori greșeau. Dar toată această bucurie îi devenise obișnuință. Trăia cu ea ca și marea cu stânca, părea că de o veșnicie sunt împreună.”²².

Deznodământul prozei sfâșie însă brutal vălul utopiei imaginate de erou. După o cină aproape ritualizată, la care sălbaticii consumă, cuminți, carne dintr-o capră gătită la focul comun și împărțită de străin și de Hâhân, civilizatorul își începe obișnuita lecție de gramatică. Simbolic, în centrul activității de învățare pedagogul (pretins) luminat – dar în care și-a făcut deja apariția un adevărat despot – își plasează chiar verbul *amare*, odată cu a cărui conjugare speră să le transmită supușilor o întreagă conduită bazată pe iubirea necondiționată a aproapelui. Dar exact când „corul sălbaticilor reușise să îngâne vorbele calde, a-

²¹ *Ibidem*, 203-204.

²² *Ibidem*, 204-205.

mo, a-mas, a-mat”, unul dintre primitivi îl lovește pe educator în spate cu o secure de piatră. Crima este urmată de un altfel de festin, unul canibalic, reprodus în detalii veriste. Într-un „dezmăț de nedescris”, sălbaticii îi rup și îi devorează trupul încă nerăcit, luptându-se să prindă bucăți din el cu o furie animalică. Unii îi mănâncă măruntaiele pâlpâinde, calde încă, alții îi ronțăie degetele, în timp ce Hâhân îl decapitează și îi consumă chiar limba cu care fostul stăpân îi vrăjise cu doar câteva clipe în urmă.

Climaxul dramatic al scenei de o cruzime neașteptată este atins însă în ultima secvență, ale cărei semnificații extrapolează rama fantastică a textului, transformându-l într-o distopie totalitară cu miezul în sfârșit la vedere: în vreme ce masculul alfa stinge ultima strălucire din ochii străinului, un alt membru al gloatei dezlănțuite se îmbracă cu toga victimei și îi maimuțărește gesturile. Întunericul absolut se lasă peste universul în care nu mai pâlpâie, din acest moment, nicio fărâma de speranță:

„Și’n timp ce Hâhân sorbea din orbita unui ochiu ultimul strop din cristalul de lumină al străinului, pe stânca din față, unul dintre sălbatici, cu toga cea roșie aruncată stupid pe spate, cu’n sul în mână, imita în urlete pe străin, ca și când ar recita versuri.

Și, cum soarele era în apus, umbra acestei caricaturi se întindea nemărginit, peste mare, ca și cum ar fi vrut să cuprindă întreaga lume.”²³.

Un final teribil, pe deplin consonant cu atmosfera întregului text, în care s-a putut citi un avertisment lipsit de perdea în privința Hâhânilor²⁴ contemporani lui Beneș.

²³ *Ibidem*, 206.

²⁴ Spre finalul analizei din *Romanul și trogloditiții: „Amo, amas, amat...”* – o capodoperă a literaturii speculative arheologice, Mariano Martín Rodríguez observă, cu îndreptățire, că „dat fiind finalul, această priveliște apocaliptică ar putea fi considerată un indiciu care ne invită să citim povestirea ca pe un protest deznădăjduit împotriva sălbăticiei care cuprindea lumea la data scrierii sale, sau, cel puțin, a publicării sale. Comunismul sovietic, nazismul și alte forme de totalitarism provocau moartea a milioane de oameni. Al Doilea Război Mondial era în plină desfășurare, iar sfârșitul părea încă departe. Văzută în oglindă, civilizația părea o caricatură monstruoasă a ceea ce se dorea a fi, o amăgire ce ascunde barbaria din adâncuri, simbolizată de toga ce se abia dacă ascunde bestialitatea nudă a trogloditului. Mai mult, soarta romanului din povestirea lui Beneș, ne arată că poezia, efigie a literaturii și a unei culturi rafinate în general, nu poate ține în frâu firea sălbatică a omului. Evenimentele din acea perioadă demonstrează că umanistii au eșuat în chip dezastruos să tempereze dorința omului de a ucide și a distruge. Eșecul singurului personaj individu-

De la ficțiunea noir la distopia totalitară. Posibile chei pentru labirint

La o primă vedere, proza scurtă a lui V. Beneș oferă, într-adevăr, toate datele necesare includerii ei în seria de *povestiri fantastice* promisă prin indicațiile peritextuale (v. subtitlul, dar și ilustrațiile tip *penny dreadful* sau de almanah *horror*): un ancadrament cu totul excepțional, o atmosferă întunecată, un conflict al cărui catalizator este o apariție cotală drept miraculoasă (dar care poate fi citită și ca o formă de *descensus ad inferos*) etc.

Privită însă atent, ficțiunea *Amo, amas, amat...* configurează o lume haotică, imposibil de disciplinat, de (i)luminat sau de metamorfozat. Articulată după principiul perfecțiunii într-un rău, ea este situată la antipodul construcțiilor utopice, dovedindu-și valențele de entropie neagră²⁵, pe care outsiderul cu intenții inițial civilizatoare nu o poate sub nicio formă schimba. Ritualul sângeros, total nenecesar și cu totul lipsit de sacralitate din final – uciderea, sfâșierea și consumarea lui de către sălbatici – poate fi pus în oglindă cu prima scenă de grup în care haita condusă de Hâhân pare a-și concentra energiile stihiale și chiar dă semne că se poate solidariza („și n'învălmășeala aceea ce cobora pe poteca strâmtă, nu deslușeai bine, dacă toată grămada nu era o singură vietate, păroasă, greoaie, care se târa la vale”²⁶), Imediat însă după întoarcerea masculilor pe țărm, cu ursul ucis, grupul se dispersează și se luptă feroce pentru orice rămășiță ce poate fi consumată. La fel ca aici, actul abominabil din finalul textului sugerează că orice tentativă de uniune a barbarilor este sortită eșecului. Și că, prin extensie, orice mișcare centripetă este iluzorie, din moment ce în genetica unei asemenea lumi este inscripționată oricum autoanihilarea.

La fel ca relația esențială din romanul *Robinson Crusoe* al lui Daniel Defoe, pe care de bună seamă V. Beneș l-a cunoscut, legăturile

alizat din „Amos, amas, amat...” în încercarea de a cârmui și de-a ilumina gloata primitivă oglindește, probabil, în chip metaforic, neputința elitelor de a-i opri pe Hâhânii și Hitlerii din perioada respectivă și, extrapolând, din orice epocă.” (în loc. cit., 131).

²⁵ „(...) majoritatea distopiilor sunt entropii întunecate, scenariul lor redând, de regulă, o ruptură anti-entropică: un protagonist, sau un grup, acționează ca o fractură în raport cu sistemul, opoziția lor fiind receptată ca excentrică în raport cu sistemul”, observă Ștefan Borbely, în *Civilizații de sticlă. Utopie, distopie, urbanism*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2013, 228. Eșecul tentativei romanului de a produce o fractură anti-sistem este, desigur, exemplar.

²⁶ V. Beneș, *Amo, amas, amat*, ed. cit., 187.

surprinse în *Amo, amas, amat...* pot fi, desigur, izolate și interpretate într-o grilă colonială. În eboșă, povestea romanului care ajunge, în urma unui naufragiu, pe coasta unui ținut total necunoscut, populat de sălbatici pe care vrea cu orice preț să îi supună, seamănă vag cu narațiunea colonială prototipică sau cu rescrierile ei celebre (*via* Michel Tournier & comp.). Niciunul dintre barbarii întâlniți de roman nu seamănă însă cu Vineri (pentru simplul motiv că acestor creaturi primitive le lipsește cu totul ideea de moralitate), așa cum în naufragiatul transformat în cuceritor pe care și-l imaginează autorul român nu se pot identifica decât anevoie urme din originalul Robinson. Mai mult, protagonistul lui V. Beneș ratează cu totul proba întâlnirii teribile cu Celălalt. Departate de a-l schimba într-o versiune proprie mai bună, contactul cu alteritatea radicală pe care o descoperă într-o margine neagră a lumii – și pe care ține să o transforme după chipul și asemănarea sa – îi aduce la lumină (*sic!*) toxinele interioare și mai ales orgoliile demiurgice. Pe scurt: îi relevă propriul întuneric. În adâncurile căruia se cufundă, paradoxal, și atunci când recuperează (pe cale anamnetică sau onirică), frânturi din luminoasa existență imperială de odinioară, și atunci când împrumută, fără să conștientizeze, din barbaria băștinășilor.

Elocventă, din această perspectivă, este scena uciderii vulturului cu care inițial se identifică (simbolica păsării este, desigur, transparentă), dar pe care îl doboară fără urmă de ezitare. Nu din mărinimie, ci pentru a-și arăta sălbaticilor propria superioritate. Metonimic, această crimă anticipează atât propriul sfârșit, cât și falimentul oricăror iluzii civilizatoare:

„Fugar îi trecură prin fața ochilor templele de marmoră albă ale patriei. Teatrele mari și deschise sub cer, ca și spărtura de stânci de sub el, prin care fremătau în culori vii și vesele, femei frumoase și elegante. (...) Când goliciunea și desnădejdea peisajului în care se găsea îl năpădi peste iluzia templelor de aur, îi veni să se asvârle în adâncimea sălbatică a stâncilor. Privirea îi fu atrasă însă de-o mișcare grea și fâlfăită care venea de sus. Un vultur de o măreție rar întâlnită desena spirale cenușii pe cer. În sborul lui părea că se coboară, dar mișcarea îi era atât de lină, încât plutea doar, sus, între luminile cerului. De jos, din grămada sălbaticilor porniră urlete și strigăte de îmbărbătare. Îl zăriră și ei și l-ar fi dorit mai aproape. Dintr'un îmbold pe care nu și-l putut îndeajuns lămurii, străinul întinse brațul cu lancea, și svâcnind scurt, o aruncă spre vultur. (...) Încercând zadarnic să mai plutească, cu lancea înfiptă în spate, c'o aripă strânsă ghem, iar cu cealaltă bătând neputincios aerul, vulturul se prăbuși pe plajă în mijlocul sălbaticilor îngroziți. Când îl vă-

zură că nu mai mișcă, că stă întins țeapăn, pe nisip, în fața lor, ca o arătare ciudată și înspăimântătoare, se apropiară de el. Fu destul însă să-i vadă șuvița de sânge ce i se prelinge din rană, ca ei să bănuiască ființa. O năvală oarbă stârni prada. De sus, străinul ghici după mișcările lor repezi, că vulturul fu repede mâncat. Un vânt ușor dinspre mare ridică până la el fulgi negri și ușori.”²⁷.

Cu toate că pe spații mici poate fi parcursă și ca ficțiune a comunicării fracturate sau ca parabolă a înstrăinării, alienării sau singurătății radicale (pe de o parte, a omului superior, aruncat într-o lume sălbatică și ostilă; pe de altă parte, a divinității înseși, puse în fața grozăviilor lumii pe care a creat-o, inițial cu cele mai bune intenții), cea mai potrivită lectură a povestirii lui V. Beneș este totuși cea distopică. Mai mult, *Amo, amas, amat...* este, în opinia mea, una dintre cele mai valoroase distopii totalitare scrise la noi și care, miraculos, au reușit să vadă lumina tiparului exact în epoca ale cărei deficiențe majore ținea să le dezvăluie.

²⁷ *Ibidem*, 196-198.

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
Facultatea de Istorie • Centrul de Studii Clasice și Creștine

Bd. Carol I, Nr. 11, 700506, Iași, România
Tel.: 040/0232/201634, Fax: 040/0232/201156

ISSN: 1842-3043
e-ISSN: 2393-2961

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI